

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (угоду ратифіковано Законом від 16.09.2014 р. № 1678-VII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>.
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>.
4. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
5. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
6. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
7. Гаро Г. О., Спектор О. М., Водоп'ян Т. В. Мирне вирішення сімейних спорів: метод рекомендації. Фактор, 2019. 80 с. URL: <http://bit.ly/2Vyh0Qu>.

Резворович К. Р.,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
Булдакова А. Є.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ НЕДІЄЗДАТНИХ ОСІБ ТА ОСІБ З ОБМЕЖЕНОЮ ДІЄЗДАТНІСТЮ

Відповідно до Конституції України, а саме статті 1, Україна є правовою державою, обов'язковим атрибутом якої є незалежна та доступна судова влада. Правосуддя є формою її здійснення, що забезпечує захист прав та свобод людини і громадянина й їх поновлення. Крім цього, ч. 1 ст. 55 Конституції України зазначено, що суд здійснює захист прав та свобод людини і громадянина, що закріпило право на судовий захист як необмежене та невідчужуване. Визначальним критерієм оцінки ефективності судової влади та

правосуддя в правовій державі є доступність судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Та, нажаль, такі негативні явища, як обмеження прав людини та дискримінація все ще можуть мати місце [1].

Найвразливішою групою залишаються недієздатні особи, особи, дієздатність яких обмежена, особи з психічними та інтелектуальними порушеннями. Прикладом цього є дискримінація недієздатних осіб у частині позбавлення їх права на звернення. Такі звернення не підлягають розгляду, оскільки його можуть подати лише законні представники, що визначає ст. 8 Закону України «Про звернення громадян». У 2017 році Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини було підготоване відповідне конституційне подання про визнання таких положень неконституційними. На цей час питання про відкриття конституційного провадження розглядається в Конституційному Суді України [2].

27 березня 2022 року була проведена прес-конференція з питань права на доступ до правосуддя осіб з порушеннями психічного здоров'я та обмеженими інтелектуальними можливостями та сприяння підвищенню ефективності їх використання. Цей проект здійснюється за підтримки народу США, що була надана через їх Агентство з міжнародного розвитку в рамках Програми «Нове правосуддя». Під час дослідження проблем доступності до правосуддя, вітчизняні науковці виявили, що така категорія осіб стикається з великою кількістю бар'єрів, такі як комунікативний, юридичний, архітектурний і т. д.

Щодо останнього, архітектурна доступність будівель судів ускладнена, оскільки в Україні практично всі суди перебудовані з будинків ХІХ-ХХ століття. Доступність до суду означає архітектурну відповідність усім сучасним вимогам, проте таких будівель майже немає. «Все це потрібно адаптувати в реальних умовах, і це потребує значних капіталовкладень і зусиль з нашого боку», зазначила заступник начальника територіального управління Державної судової адміністрації України в місті Києві [3].

Таке явище, як інклюзія передбачає повне включення людей з інвалідністю в будь-яку сферу діяльності, в тому числі доступності суду. Людина з інвалідністю потребує додаткових умов для соціальної адаптації, що можливо лише за допомогою особливих зусиль з боку держави. Є безліч проблем, з якими стикаються недієздатні та особи з обмеженою дієздатністю й необладнані приміщення суду є однією з таких, оскільки перешкоджають та інколи навіть унеможливають доступ до приміщень [4].

Відповідно до статті 9 Конвенції про права осіб з інвалідністю сторони Конвенції повинні забезпечити особам з обмеженими можливостями, нарівні з іншими, доступ до об'єктів і послуг, відкритих для всіх, зокрема будівель, інформації та зв'язку. Підтримка може включати надання поводитирів, читців і професійних сурдоперекладачів задля полегшення доступності, використання документів у доступних форматах – абеткою Брайля або в полегшеному форматі (easy-read). Відповідної підготовки для суддів, поліцейських та персоналу в'язниць вимагає стаття 13 КПОІ [5, с. 159].

Практика ЄСПЛ має приклад, коли присутність заявника в судовому провадженні та його активна участь відіграють необхідну та невід'ємну роль

в здійсненні правосуддя. В справі «Штукатуров проти росії» (Shtukaturov v. Russia) вирішувалось питання про визнання його недієздатності, про що сама особа офіційно повідомлена не була. Хоча він був повністю здатний зрозуміти складні правові питання, подану апеляцію залишили без розгляду на підставі того, що заявник не мав дієздатності і може подавати оскарження лише через свого офіційного опікуна. ЄСПЛ зробив висновок, що присутність особи під час розгляду щодо дієздатності має вирішальне значення, оскільки необхідно дати людині змогу подати свої аргументи, а також дозволити судді сформулювати свою особисту думку про розумові здібності заявника. Обмеження щодо дієздатності може встановлюватися лише тоді, коли це необхідно для захисту відповідної особи [5, с. 163-164].

За результатами досліджень правозахисних організацій, недієздатні особи та особи з обмеженою дієздатністю, зокрема ті, хто має психічні та інтелектуальні порушення, стикаються з ментальними та комунікаційними перешкодами під час судового процесу. Зокрема, труднощі можуть виникнути через нерозуміння судових процедур та процесу, використання професійної юридичної лексики, необізнаність працівників судів з технологією спілкування з такими особами. Це посилюється наявністю стереотипів та упереджень по відношенню до цієї категорії осіб. Наслідком цих перешкод є те, що думка осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями може бути не почутою в судовому процесі [6].

Підсумовуючи все вищевказане, ми можемо дійти висновку, що найбільшої дискримінації з боку держави відносно доступності правосуддя зазнають особи з інвалідністю та особи, які мають порушення інтелекту та психічного здоров'я, і часто не мають змоги скористатися своїм правом доступності судочинства. Сприяння ефективному використанню права на доступність правосуддя недієздатних осіб та осіб з обмеженою дієздатністю, шляхом підвищення рівня обізнаності суддів, працівників апаратів судів, адвокатів, правозахисників про особливі потреби та права даної категорії громадян є важливим завданням, вирішення якого є необхідним на сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: станом на 01.01.2020 р. Верховна Рада України. 1996, № 30, ст. 141.
2. Права осіб із проблемами психічного здоров'я: веб-сайт. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-osib-iz-problemamy-psyhichnoho-zdorov-ya-2017/>
3. Доступ до правосуддя осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями. Проблеми та перспективи: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/2427961-dostup-do-pravosudda-osib-z-psyhichnimi-ta-intelektualnimi-poruseniami-problemi-ta-perspektivi.html>.
4. Інклюзивний суд: чому держава має дбати про забезпечення особам з інвалідністю ефективного доступу до правосуддя: веб-сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/147887-inklyuzivniy-sud-chomu-derzhava-maye-dbati-pro-zabezpechennya-osobam-z-invalidnistyu-efektivnogo-dostupu-do-pravosuddya>.
5. Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав та Рада Європи. «Посібник з Європейського права у сфері захисту персональних даних»: веб-сайт. 2018. URL: <https://rm.coe.int/handbook-access-to-justice-ukr/1680a216af>.
6. Тренінговий модуль для працівників апарату суду «Комунікація з особами з психічними та інтелектуальними порушеннями»: веб-сайт. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Curricula_PWIPD_court-staff_2018_UKR.pdf.